

<https://doi.org/10.15407/sofs2026.02.151>
УДК 911.3:32(477) + 910.1(091)(477) + 061.62:91

Г.Л. ЗВОНКОВА, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»
бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна
e-mail: ZvonkovaG@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4029-8721>

А.С. ЛИТВИНКО, доктор історичних наук, завідувач відділу
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»
бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна
e-mail: alla.litvinko@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5321-2969>

Г.А. ДОРОНІНА, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»
бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна
e-mail: DoroninaG@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0009-0008-6397-2137>

ГЕОГРАФІЧНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ВІД КОНЦЕПЦІЙ АКАДЕМІКА СТЕПАНА РУДНИЦЬКОГО ДО СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ІНІЦІАТИВ ІНСТИТУТУ ГЕОГРАФІЇ НАН УКРАЇНИ (2022—2025)

У статті наведено результати історико-наукового аналізу еволюції географічного обґрунтування української державності крізь призму ідей основоположника української географічної науки академіка Степана Рудницького (початок ХХ ст.) і сучасних напрямів наукової та міжнародної діяльності Інституту географії НАН України в умовах повномасштабної російсько-української війни (2022—

Цитування: Звонкова Г.Л., Литвинко А.С., Дороніна Г.А. Географічний вимір української державності: від концепцій академіка Степана Рудницького до сучасних міжнародних ініціатив Інституту географії НАН України (2022—2025). *Наука та наукознавство*. 2026. № 2 (132). С. 151—165. <https://doi.org/10.15407/sofs2026.02.151>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

2025). Методологічним підґрунтям дослідження є історико-географічний, порівняльно-історичний, хронологічний, системно-функціональний і міждисциплінарні методи. Показано, що ідеї С. Рудницького про комплексне вивчення етнічних земель і прикладне використання географічних знань для державотворення й економічного планування знаходять продовження в сучасних дослідженнях Інституту. Особливу увагу приділено пріоритетним напрямам діяльності Інституту в умовах війни: розробленню геопросторових систем для потреб оборони, оцінюванню екологічних наслідків агресії, формулюванню стратегій повоєнної відбудови та просторового планування громад. Окремий блок присвячено міжнародній інтеграції Інституту: участі в заходах Міжнародного географічного союзу, приєднанню до Мережі рішень для сталого розвитку ООН, поглибленню співпраці з Польською академією наук та іншим ініціативам. Ці напрями діяльності розглядаються як практичне втілення ідей та напрацювань С. Рудницького в українській географії на тлі інтеграції в європейський та світовий науковий простір, подолання історичної ізоляції України та утвердження географії як інструменту національної безпеки, сталого розвитку й екологічної репарації, тобто заходів із відшкодування завданих довікілью збитків, які спрямовані на відновлення екосистем, зокрема внаслідок збройної агресії. У висновках підкреслено, що сучасна міжнародна діяльність Інституту географії НАН України набуває критично важливого значення для повоєнного відновлення України, її європейської інтеграції та внеску у глобальний науковий дискурс. Це є органічним продовженням наукової місії С. Рудницького.

Ключові слова: історія науки й техніки, інституалізація науки, українська державність, Інститут географії НАН України, Національна академія наук України, міжнародна співпраця, сталий розвиток, повоєнна відбудова України, Степан Рудницький.

Вступ. Питання збереження української державності вкрай загострилося після початку повномасштабної російсько-української війни. На цьому етапі діяльність наукових установ і дослідників набуває нового змісту — висвітлення наслідків російської агресії (екологічних, соціальних, політичних, моральних тощо) і можливостей їх подолання, шляхів інтеграції України в європейський простір, результатів фундаментальних і прикладних досліджень в Україні, що проводились у відповідь на початок війни. Наприклад, у колективних монографіях [1—3] представлено історію розвитку та здобутки Інституту географії НАН України, приділено увагу визначенню можливостей відновлення територій, постраждалих унаслідок бойових дій, а також перспективам розвитку географії. У працях А. Литвинко проаналізовано низку досліджень науковців НАН України з оборонних і військово-медичних технологій, а також у соціогуманітарній сфері, де розглянуто історичні передумови, причини та природу російсько-української війни, її наслідки й ризики для України та світу; показано міжнародну, волонтерську та інформаційну діяльність українських науковців [4—6].

Блок історіографічних публікацій присвячений постаті видатного вченого-географа, громадського діяча, засновника і першого директора (1927—1933) Українського науково-дослідного інституту географії та картографії академіка ВУАН С. Рудницького (1877—1937). Вчений за свої державницькі погляди 1933 р. був репресований органами НКВС і розстріляний 3 листопада 1937 р.

У збірнику наукових праць [7] розглянуто внесок академіка Степана Рудницького у розвиток географічної науки загалом та її окремих напрямів: антропогеографії, політичної географії, геополітики. Висвітлено політико-географічні концепції академіка та його погляди на становище історичної географії в системі сучасного землезнання. Колективна монографія [8] містить аналіз ідей С. Рудницького щодо національної цілісності України, її геополітичного положення, українського простору державотворення та націєусвідомлення. С. Слободянюк і В. Венгерська проаналізували погляди С. Рудницького щодо України як геополітичного суб'єкта й довели, що ідеї єдності та свободи нації мають бути основою для сучасної політики та міжнародної дипломатії України [9, с. 33—44]. О. Вісьтак та О. Одлежук розкрили внесок С. Рудницького у формування основ політико-географічного напрямку української географії; підкреслили актуальність праць ученого з українського державотворення, формування національної ідентичності українського народу, усвідомлення його ролі у загальноєвропейському демократичному процесі [10, с. 36—45].

Новизна дослідження полягає в проведенні комплексного аналізу міжнародної діяльності Інституту географії НАН України в контексті ідей академіка С. Рудницького.

Мета статті — узагальнити результати діяльності Інституту географії НАН України та його міжнародної співпраці під час повномасштабної російсько-української війни (2022—2025) в контексті ідей академіка С. Рудницького; продемонструвати значення географічних досліджень для національної безпеки, оборони та європейської інтеграції держави.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові принципи історизму, об'єктивності, цілісності та системності, реалізовані через порівняльно-історичний, історико-географічний, хронологічний, системно-функціональний та міждисциплінарний методи.

Джерельну базу складають щорічні звіти Інституту географії, матеріали міжнародних і вітчизняних конференцій та проектів, праці академіка С. Рудницького.

Виклад основного матеріалу. Формування української державності історично спирається на географічне обґрунтування простору, тобто на науковий аналіз розташування, особливостей (рельєф, клімат, ресурси) та зв'язків різних факторів певної території. Провідні українські

вчені та громадські діячі пропонували й поширювали ідеї самовизначення та самоідентичності, спрямовані на формування та консолідацію української нації як європейського феномену. Понад сторіччя тому вчений і громадський діяч, основоположник української географічної науки академік Степан Рудницький підкреслював: «Українці мали тисячу років тому свою власну, питому, велику і могутню державу; в Києві сидів на золотокованім престолі князь, що володів від Сяну до Дону, від Чорного моря до далекого Великого Новгороду та Ледового океану <...> Наші пращури прийняли від Греків Христову віру, за нею прийшло письменство, культурнійший спосіб життя, одним словом давні Українці пристали до сім'ї культурних народів Європи. Все те прийшло за легкою лучбою з південними заморськими землями, куди йшов свобідний шлях Чорним морем» [11, с. 17—18].

С. Рудницький на початку ХХ століття заклав концептуальні основи розуміння України як цілісного географічного, демографічного та геополітичного суб'єкта. Вчений докладав значних зусиль для інтеграції української науки в європейський простір, зокрема видавав свої праці у Відні, Берліні та Празі, щоб протистояти російській імперській монополії на географічну інформацію. Праця С. Рудницького «Україна: земля і народ» (перше видання вийшло німецькою мовою у Відні під назвою *Ukraina: Land und Volk*) відіграла епохальну роль у міжнародному позиціонуванні та сприйнятті України. Вона стала першим комплексним дослідженням, яке презентувало Західній Європі Україну не як провінцію сусідніх імперій, а як самодостатній європейський географічний, демографічний та економічний простір. Учений, спираючись на факти, довів фізико-географічну «окремшеність» українських земель (термін С. Рудницького), тобто їхню відмінність від сусідніх територій, та обґрунтував антропогеографічну унікальність українців як окремої європейської нації. Особливого значення набуває геополітична теза С. Рудницького: незалежна українська держава є необхідним буфером, запорукою геополітичної рівноваги та миру в Європі, що стримуватиме східну імперську експансію [12]. Сьогодні, коли Інститут географії НАН України висвітлює наслідки російської агресії на міжнародних конгресах, вітчизняні науковці фактично продовжують місію С. Рудницького з формування світової спільноти про екзистенційну загрозу з боку країни-агресора і геополітичну важливість збереження України.

Ідею переходу від суто описового землезнання до конструктивної («прикладної», за С. Рудницьким) науки висвітлено С. Рудницьким у праці «Завдання географічної науки на українських землях» (1927), написаній після створення у Харкові очолюваного вченим Українського науково-дослідного інституту географії та картографії. Стаття фактично стала маніфестом і програмою дій для української академічної гео-

графії. У ній дослідник наголошував на трьох ключових завданнях: 1) необхідності глибокого вивчення географії України самими українцями; 2) створенні детальних карт і вивченні природного потенціалу всіх етнічних українських земель; 3) використанні географічних знань як основи економічного та просторового планування розвитку держави [13, с. 110—111].

С. Рудницький розглядав Україну як незалежну складову частину системи світового господарства. Він писав: *«Повстання українського народу 1917/18 рр. проти чужої влади і війна, ведена з цього часу невпинно за його політичну самостійність, зазначають виразно волю цього народу раз таки стати повним господарем на своїй рідній землі. Коли ця боротьба за самостійність покінчиться збудуванням Української національної держави й коли український народ буде сам і на свою власну користь господарити на своїй батьківщині, тоді Україна ввійде як дуже вартна складова частина в систему світового господарства. Коли, натомість, українська справа буде рішена негативно й поділена Україна припаде одній, двом, трьом чи чотирьом державам, тоді вона остане колоніальним краєм, його безоглядне використання триватиме далі, що знов приносить великі шкоди світовому господарству»* [14, с. 188].

Нині ідеї С. Рудницького не лише підтверджують свою історичну правоту, а й знаходять практичне втілення у діяльності провідної національної наукової установи — Інституту географії НАН України (далі — Інститут), який займається фундаментальними дослідженнями з фізичної та суспільної географії, картографії. Інтеграція у світовий науковий простір і розширення міжнародного партнерства історично залишаються стратегічними пріоритетами Інституту. На тлі повномасштабної російської агресії парадигма використання геолого-географічних даних зазнає суттєвих змін. Здобутки профільних наукових установ набувають ключового значення для реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР). Саме комплексні просторові та екологічні дослідження формують для цього необхідний науковий базис і уможливлюють ефективне просторове планування повоєнної відбудови та гарантування належного рівня екологічної безпеки території.

В умовах повномасштабної війни міжнародні відносини стали невід'ємним складником інституційної стійкості. Залучення грантів, участь у міжнародних конференціях із військової географії та сталого розвитку свідчать, що українська географія є повноцінним суб'єктом світового наукового процесу. Вітчизняні географи не лише отримують допомогу на відновлення інфраструктури, а й накопичують унікальний досвід дослідження впливу війни на довкілля, який має загальносвітове значення.

С. Рудницький обстоював комплексний підхід до вивчення території як неподільної єдності рельєфу, клімату та біосфери, який зараз покладе-

но в основу оцінювання збитків, завданих довкіллю. Інститут зараз здійснює дослідження впливу війни на ландшафти. Розроблені науковцями Інституту (О.Г. Голубцов та ін.) методичні підходи до інтеграції результатів оцінювання ландшафтів у комплексні плани просторового розвитку громад є інструментарієм стратегічного екологічного оцінювання. Це дає змогу фіксувати масштаби руйнувань (від вирв до хімічного забруднення ґрунтів) і науково обґрунтовувати шляхи рекультивациі та оптимізації землекористування під час повоєнної відбудови [15, с. 398].

Для потреб Міністерства оборони України Інститутом розроблено спеціалізовану геоінформаційну систему (ГІС), яка визначає точні геопросторові дані про розміщення токсичних промислових відходів, а також об'єктів хімічної, ядерної та пожежовибухової небезпеки [15, с. 444]. Якщо С. Рудницький був першим, хто створив фізичні та політичні мапи України національною мовою, використовуючи картографію як інструмент візуалізації меж українського етносу та доведення його права на самовизначення, сучасні українські географи картографують небезпечні для людей фактори, а також готовність до лікувально-евакуаційних заходів і спецобробки у зонах масового ураження. Це є безпосереднім внеском географічної науки у гарантування національної безпеки.

Концепція С. Рудницького щодо географії як потужного механізму націє- та державотворення на сучасному етапі боротьби за незалежність має продовження в картографічних проєктах Інституту. Одним із прикладів є «Національний атлас України» — фундаментальне видання 2007 р., де втілено нові наукові дані щодо економіки, населення, територій та природних ресурсів України, які утворюють комплексну інформаційну систему та визначають Україну як цілісний, суверенний суб'єкт із власною культурною та територіальною ідентичністю, обґрунтовуючи в такий спосіб її державність [16]. Перший в Україні інтерактивний атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина», створений в Інституті 2021 р. із застосуванням методів геоінформаційного картографування, став подальшим концептуальним етапом формування тематичної національної інфраструктури просторових даних, які реалізовано у створенні Національного атласу України (2007). У виданні відображено людський вимір української території, взаємозв'язок населення та його національної спадщини, демографічних процесів і природного й культурного капіталу країни. Україна постає в ньому як єдиний геопросторовий організм, у якому роль суб'єкта збереження національного надбання належить населенню¹ [2, 17]. У контексті озна-

---

¹ Руденко Л.Г. Атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина». *Вісник НАН України*. 2021. № 3. С. 29—34. <https://doi.org/10.15407/visn2021.03.029>

йомлення європейської спільноти з Україною як потенційним членом ЄС міжнародного значення набуває видана 2008 р. книга *Ukraine in Maps*, яка є результатом українсько-угорського наукового проекту та реалізує ідею С. Рудницького щодо затвердження геополітичної суб'єктності України на міжнародній арені, яку через картографічні образи представлено як частину європейського простору. Адже історична спадщина, культурно-цивілізаційний вибір, стратегічне розташування формує сприйняття України як європейського партнера [18]. Розглянуті проекти в умовах російсько-української війни набувають ключового значення, сприяють міжнародній комунікації та підкреслюють важливість географічної науки для захисту української державності.

Продовженням історичного напрямку на інтеграцію української науки в європейський простір та утвердження географії як фундаментальної світоглядної й прикладної дисципліни, закладених у працях С. Рудницького, є активізація міжнародних зв'язків Інституту. В умовах повномасштабної війни ці зв'язки стали невід'ємним складником інституційної стійкості. Співробітники Інституту брали участь у щорічних заходах Міжнародного географічного союзу *GeoNight*, спрямованих на популяризацію географічної науки. Заходи, які передбачають конференції, круглі столи, мультисенсорні географічні ігри, виставки, екскурсії, забезпечують платформу для осмислення нових викликів, пошуку шляхів відновлення, повоєнної відбудови та досягнення Цілей сталого розвитку. Наприклад, у 2022 р. учасники онлайн-форуму «Геостратегія України у XXI столітті» обговорили виклики для природи та суспільства, спричинені збройною агресією, а також розробили сценарії повоєнного відновлення простору та планування міського розвитку [19, с. 3]. Центральною темою академічної дискусії під час заходу «Географія для суспільства: воєнний час і післявоєнний період» (2023) стала роль географічної науки в експертному супроводі управлінських рішень, формуванні суспільної свідомості та забезпеченні наукового підґрунтя сталого просторового розвитку й відбудови економіки [20, с. 3]. Наскрізною темою науково-комунікаційної діяльності Інституту залишається подолання наслідків війни. У 2024 р. Інститут у межах заходів *GeoNight* виступив співorganizатором панелі «Функціональні ареали в Україні: бачення для майбутнього». Темами для обговорення стали наслідки воєнної агресії для просторового розвитку, перспективи та стратегія повоєнної відбудови [21, с. 5].

Логічним розвитком цих ідей є поглиблення співпраці Інституту з Комітетом з просторової економіки та регіонального планування Польської академії наук (ПАН). У межах наукової конференції «Географічна наука та освіта: перспективи та інновації» проведено засідання експертної платформи з питань просторового розвитку, де обговорено

проблеми просторового планування, а також розроблення механізмів реалізації регіональної політики в умовах глобалізованих економічних мереж і фінансових потоків [20, с. 3].

Практична реалізація ідей ефективного просторового планування повоєнної відбудови втілилася у проведенні в 2022 р. Міжнародного семінару «Територіальний вимір політики розвитку в умовах кризи та відбудови. Досвід України». Захід відбувся за підтримки ПАН та НАН України. Його вагомим практичним результатом стало створення на базі Інституту та Комітету з просторової економіки та регіонального планування ПАН спільної експертної платформи з просторового розвитку [19, с. 3].

У контексті закладених С. Рудницьким концептуальних засад розуміння України як цілісного демографічного та геополітичного суб'єкта особливої актуальності набувають сучасні суспільно-географічні студії ідентичності. У межах українсько-норвезького дослідницького проекту «Українські міста на лінії геополітичного розлому: міська ідентичність, геополітика та міська політика» здійснено глибокий ретроспективний аналіз розвитку міст південного сходу України; виявлено історико-географічні передумови та соціально-економічні чинники формування ідентичності населення (Г.П. Підгрушний) [19, с. 5].

Інститут продовжує консолідувати зусилля європейської наукової спільноти, виступаючи співорганізатором традиційних щорічних Міжнародних науково-практичних конференцій «Географічна наука та освіта: перспективи й інновації» у м. Переяслав, де беруть участь представники Австрії, Німеччини та Польщі. Протягом 2022—2025 рр. обговорено трансформацію ландшафтів унаслідок бойових дій, шляхи виконання ЦСР, стратегічні орієнтири географічної освіти в післявоєнний період. На дискусійних панелях конференцій поняття «стійкість» було переосмислено крізь призму просторових досліджень. У центрі уваги перебували питання екологічного планування, забезпечення транскордонної мобільності в умовах макроекономічних шоків, відновлення критичної інфраструктури, а також ролі міжнародного права у вирішенні просторових конфліктів. Окрему увагу приділено збереженню та розвитку географічної освіти і наукових шкіл в умовах війни — місії, співзвучної з просвітницькою діяльністю фундаторів української географії на початку ХХ століття [19, с. 5; 20, с. 3; 21, с. 5].

Одним зі шляхів збереження наукового потенціалу Інституту є участь у стипендіальних програмах Польщі, Словаччини та Німеччини, спрямованих на підтримку досліджень у воєнний час, що суттєво вплинуло на безперервність науково-дослідницького процесу та дало змогу зберегти інтелектуальну еліту нації.

Концептуальне бачення України як невід'ємної частини глобального цивілізаційного та екологічного простору інституційно закріплено у

2023 р. приєднанням Інституту до Мережі рішень для сталого розвитку ООН (*UN Sustainable Development Solutions Network, SDSN*). Цей крок відкрив широкі можливості для системної співпраці у просуванні ЦСР та імплементації Паризької кліматичної угоди, ухваленої 2015 р. у межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, яка передбачала посилення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль із подолання бідності. Співпраця з *SDSN* охоплює напрями, критично важливі для повоєнного відновлення та довгострокової екологічної безпеки України: продовольча безпека та сільське господарство, якісна освіта, управління водними ресурсами, перехід на відновлювану енергетику, сталий розвиток міст, відповідальне споживання, а також боротьба зі змінами клімату та збереження екосистем сучодолу (ЦСР 2, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 15)².

Знаковою подією 2024 р. стала участь науковців Інституту в 35-му Міжнародному географічному конгресі (м. Дублін, Ірландія), організованому Міжнародним географічним союзом (МГС), де українські дослідники презентували результати оцінювання зміни земного покриву та втрати екосистем унаслідок російської збройної агресії. Це відповідає класичному ландшафтному підходу до вивчення цілісності території, який нині застосовують для документування екоциду та обґрунтування програм міжнародної екологічної репарації³.

Високої значущості набуває також практичний вимір геополітичного та просторового позиціонування України в Європі. У вересні 2024 р. у Варшаві відбулася Міжнародна конференція «*Європейський вимір розвитку та взаємної співпраці польських та українських регіонів*», організаторами якої виступили Інститут і Комітет просторового розвитку ПАН. Форум, участь у якому взяли провідні українські вчені (член-кореспондент НАН України Є. Маруняк, академік НАН України Л. Руденко та член-кореспондент НАН України С. Лісовський), став майданчиком для вирішення нагальних проблем міграційних процесів, транскордонної співпраці, відбудови міст та інфраструктурного розвитку. Показовим результатом успішного функціонування започаткованої у 2022 р. спільної експертної платформи стала ініціатива створення польсько-українського термінологічного словника з питань регіонального розвитку та просторового планування, що є символічним продов-

---

² Інститут географії НАН України доєднався до Мережі рішень для сталого розвитку ООН. Національна академія наук України. Інститут географії. URL: <https://igu.org.ua/news/352> (дата звернення: 28.01.2026).

³ Науковці Академії взяли активну участь у 35-му Міжнародному географічному конгресі та пов'язаній із ним конференції з питань місцевого самоврядування. Національна академія наук України. URL: <https://old.nas.gov.ua/UA//Messages/Pages/View.aspx?MessageID=11658> (дата звернення: 28.01.2026).

женням праці С. Рудницького з формування фахової української географічної термінології [22].

Синхронізація української географічної освіти з європейськими стандартами набула практичного втілення у співпраці з Берлінським технічним університетом: проведено два міжнародні семінари, присвячені європейському досвіду розроблення та впровадження в Україні освітніх програм з екологічного планування [21, с. 5].

Динаміка міжнародної діяльності Інституту в 2025 р. свідчить про вихід вітчизняної географічної науки на новий рівень інституалізації. Сьогодні використання здобутків установ України геолого-географічного профілю в реалізації політики досягнення ЦСР є не тільки важливим внутрішньодержавним фактором, а й вагомим концептуальним внеском у світовий науковий дискурс, сприятливим для подолання наслідків тривалої історичної ізоляції України, проти якої боровся С. Рудницький.

Знаковою подією стала конференція МГС «*Геопросторові технології, глобальні зміни та сталий розвиток*» (квітень 2025 р., Каїр, Єгипет). На цьому представницькому форумі, що об'єднав 11 комісій МГС, фахівці Інституту привернули міжнародну увагу до безпрецедентного впливу війни на суспільство, інфраструктуру та екосистеми. Делегація України (члени-кореспонденти НАН України С. Лісовський, Є. Маруняк, канд. геогр. наук В. Чехній) презентувала фундаментальні розробки: механізми забезпечення просторової справедливості, яка передбачає наявність у всіх мешканців певної території рівного доступу до соціальних, культурних й інфраструктурних благ; методологію ландшафтного планування як ключового інструменту відновлення зруйнованих екосистем⁴.

Європейське спрямування розвитку, що історично розглядалось як гарантія збереження української державності, набуло потужної підтримки у площині просторового планування ЄС. У червні 2025 р. директор Інституту Є. Маруняк представляла Україну на семінарі «*Адаптивна стійкість у прикордонних регіонах*» (м. Гданськ, Польща), що проходив під егідою європейської програми *ESPON* (Європейської мережі спостережень за територіальним розвитком і згуртованістю). Долучення України до *ESPON* є стратегічним кроком: набуття повноправного членства в ЄС дасть змогу науковим установам географічного профілю отримувати комплексну допомогу для здійснення територіального аналізу, необхідного для подолання нових викликів⁵.

---

⁴ Науковці Академії долучилися до Тематичної конференції Міжнародного географічного союзу в Єгипті. Національна академія наук України. 08.05.2025. URL: <https://www.nas.gov.ua/news/naukovci-akademi-doluchilisya-do-tematichno-konferencii-mizhnarodnogo-geografichnogo-soyuzu-v-yegipti> (дата звернення: 29.01.2026).

⁵ «Адаптивна стійкість у прикордонних регіонах». Національна академія наук України. Інститут географії. URL: <https://igu.org.ua/news/486> (дата звернення: 29.01.2026).

Отже, орієнтація на інтеграцію в європейський простір є однією з основних складових міжнародної діяльності Інституту. Степан Рудницький, який визначав Україну частиною Європи, писав: «Україна лежить у частині світа, що її зовемо ми Європою. Є в цій Європі багато інших країв, ось Англія, Франція, Італія, Німеччина, Австрія, Угорщина, Туреччина, Московщина, Польща й багато багато ще інших <....> Ми Українці тим, що наша країна лежить в Європі, є теж європейці, себто належимо до гурту народів, що тепер володіє усією землею як велика вона і широка» [11, с. 10].

Висновки. Узагальнюючи, зазначимо, що міжнародна діяльність Інституту географії НАН України в 2022—2025 рр. була спрямована на вирішення проблем сталого розвитку, підвищення обороноздатності держави, післявоєнного відновлення та подальшої інтеграції української географічної науки у світовий простір. Розглядалися питання, пов'язані з впливом воєнних дій на ландшафт, зокрема європейський, а також із повоєнною відбудовою. Тривала участь Інституту в програмі наукової мобільності. Діяльність Інституту, спрямована на впровадження геоінформаційних систем для Міністерства оборони України, розроблення стратегій просторової відбудови громад та інтеграцію в програму просторового планування ЄС (ESPON), є втіленням прикладної, конструктивної функції географії, на якій наполягав С. Рудницький у 1927 р.

Від стратегії подальшого розвитку географічної науки багато в чому залежить, чи зможе Україна відновитися та інтегруватися в європейський простір. Задля досягнення цієї мети слід враховувати реалії воєнного та післявоєнного часу. Пріоритетними напрямками мають бути геопросторове планування, раціональне природокористування, ландшафтознавство, картографія, ГІС, суспільна географія та територіальна безпека.

Отже, використання здобутків установ України геолого-географічного профілю в реалізації політики досягнення Цілей сталого розвитку нині перетворилося на вагомий фактор світового наукового дискурсу та критичний інструментарій внутрішньодержавного планування, зокрема ефективної повоєнної відбудови України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Географічна наука в Національній академії наук України / За ред. Л.Г. Руденка. Київ, 2009. 240 с.
2. Академічна географія і атласне картографування за роки незалежності України / За ред. Л.Г. Руденка. Київ: Ін-т географії НАН України, 2021. 120 с.
3. Українська академічна географія у XXI столітті / За ред. Є.О. Маруняк. Київ: Ін-т географії НАН України, 2024. 144 с.
4. Литвинко А.С. Академічні соціогуманітарні дослідження історичних, суспільних і культурних вимірів російсько-української війни. Частина перша. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. 2022. Т. 31. № 2. С. 83—91. <https://doi.org/10.15421/272222>

5. Литвинко А.С. Академічні соціогуманітарні дослідження історичних, суспільних і культурних вимірів російсько-української війни. Частина друга. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. 2024. Т. 33. № 1. С. 75—83. <https://doi.org/10.15421/272408>
6. Литвинко А. С. Військово-технологічні та соціогуманітарні дослідження в Національній академії наук України під час російсько-української війни. *Наука та наукознавство*. 2023. № 2 (120). С. 95—115. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.02.095>
7. Академік Степан Рудницький — основоположник української географічної науки. 36. наук. праць. Львів, 1994. 136 с.
8. Україна просторова в концепційному окресленні Степана Рудницького. Київ: Українська видавнича спілка, 2003. 245 с.
9. Слободянюк С. Національна ідея України крізь призму поглядів С. Рудницького. *Збірник тез доповідей науко. конференції викладачів та молодих науковців Житомирського державного університету ім. Івана Франка з нагоди Днів науки*, 16—17 травня 2025 р. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2025. С. 33—44.
10. Вісьтак О., Одлежук О. Внесок Степана Рудницького у військову і політичну географію та геополітику. *Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис*. 2017. Вип. 36. С. 36—45.
11. Рудницький С. Україна — наш рідний край. Львів, 1921. 128 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLI B&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20 &S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001728 (дата звернення: 26.01.2026).
12. Rudnyckyj S. *Ukraina: Land und Volk. Eine gemeinfassliche Landeskunde*. Wien, 1916. 474 p. URL: <https://archive.org/details/ukrainalandundvo00rudn> (дата звернення: 26.01.2026).
13. Рудницький С. Завдання географічної науки на українських землях. *Червоний шлях*. 1927. № 3. С. 102—112. URL: <https://escriptorium.karazin.ua/items/d2febdee-3ee6-4d2c-8b9c-d2cd49f59462> (дата звернення: 26.01.2026).
14. Рудницький С.Л. Чому ми хочемо самостійної України? / Упоряд. О.І. Шаблій. Львів: «Світ», 1994. 416 с.
15. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2022 році. Київ: Академперіодика, 2023, 593 с.
16. Національний атлас України / НАН України, Інститут географії, Державна служба геодезії, картографії та кадастру; гол. ред. Л.Г. Руденко; голова редколегії Б.Є. Патон. Київ: ДНВП «Картографія», 2007. 435 с.
17. Руденко Л.Г. Атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина». *Вісник НАН України*. 2021. № 3. С. 29—34. <https://doi.org/10.15407/visn2021.03.029>
18. Kocsis K., Rudenko L., Schweitzer F. *Ukraine in Maps*. Kyiv–Budapest: Institute of Geography, National Academy of Sciences of Ukraine, Geographical Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences, 2008. 147 p. URL: https://hungarian-geography.hu/inmaps/pdf/Ukraine-in-Maps_full.pdf (дата звернення: 26.01.2026).
19. Маруняк Є.О., Чехній В.М. Наукові здобутки співробітників Інституту географії НАН України у 2022 році. *Укр. геогр. журн.* 2023. № 1. С. 3—6. <https://doi.org/10.15407/ugz2023.01.003>
20. Маруняк Є.О., Чехній В.М. Наукові здобутки співробітників Інституту географії НАН України у 2023 році. *Укр. геогр. журн.* 2024. № 1. С. 3—6. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.01.003>
21. Маруняк Є.О., Чехній В.М. Наукові здобутки співробітників Інституту географії НАН України у 2024 році. *Укр. геогр. журн.* 2025. № 1. С. 3—7. <https://doi.org/10.15407/ugz2025.01.003>

22. Рудницький С. Начерк географічної термінології. Львів, 1908. 151 с. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Rudnyckyuy_nacherk_1908.pdf (дата звернення: 26.01.2026).

REFERENCES

1. Rudenko, L.G. (Ed.) (2009). *Geographical Science at the National Academy of Sciences of Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Rudenko, L.G. (Ed.) (2021). *Academic Geography and Atlas Mapping during the Years of Independence of Ukraine*. Kyiv: Institute of Geography of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
3. Maruniak, E.O. (Ed.) (2024). *The Ukrainian Academic Geography in the 21st Century*. Kyiv: Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
4. Lytvynko, A. (2022). Academic socio-humanitarian studies of the historical, social and cultural dimensions of the Russian-Ukrainian war. Part one. *Studies in the History and Philosophy of Science and Technology*, 31 (2), 83—91. <https://doi.org/10.15421/272222> [in Ukrainian].
5. Lytvynko, A. (2024). Academic socio-humanitarian studies of the historical, social and cultural dimensions of the Russian-Ukrainian war. Part two. *Studies in the History and Philosophy of Science and Technology*, 33 (1), 75—83. <https://doi.org/10.15421/272408> [in Ukrainian].
6. Lytvynko, A. (2023). Military-Technological and Socio-Humanitarian Research in the National Academy of Sciences of Ukraine during the Russian-Ukrainian war. *Science and Science of Science*, 2 (120), 95—115. <https://doi.org/10.15407/sofs2023.02.095> [in Ukrainian].
7. (1994). *Academician Stepan Rudnytskyi — the founder of Ukrainian geographical science. Collection of scientific works*. Lviv [in Ukrainian].
8. (2003). *The Spatial Ukraine in the Conceptual Outline of Stepan Rudnytskyi*. Kyiv: Ukrainian Publishing Union [in Ukrainian].
9. Slobodyanyuk, S. (2025). The National Idea of Ukraine through the prism of S. Rudnytskyi's views. *Collection of abstracts of reports of the scientific conference of teachers and young scientists of the Ivan Franko Zhytomyr State University on the occasion of the Days of Science, May 16—17, 2025*. Zhytomyr: Ivan Franko Zhytomyr State University, 33—44 [in Ukrainian].
10. Vistak, O., & Odlezhuk, O. (2017). Stepan Rudnytskyi's Contribution to Military and Political Geography and Geopolitics. *History of Ukrainian Geography. All-Ukrainian Scientific and Theoretical Journal*, 36, 36—45 [in Ukrainian].
11. Rudnytskyi, S. (1921). *Ukraine is our native land*. Lviv. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001728 (last accessed: 26.01.2026) [in Ukrainian].
12. Rudnyckyj, S. (1916). *Ukraina: Land und Volk. Eine gemeinfassliche Landeskunde*. Wien. URL: <https://archive.org/details/ukrainalandundvo00rudn> (last accessed: 26.01.2026).
13. Rudnytskyi, S. (1927). *The purposes of geographical science in Ukrainian lands. Chervonyi shliakh*, 3, 102—112. URL: <https://escriptorium.karazin.ua/items/d2febdee-3ee6-4d2c-8b9c-d2cd49f59462> (last accessed: 26.01.2026) [in Ukrainian].
14. Rudnytskyi, S.L. (1994). *Why do we want an independent Ukraine?* Lviv: “Svit” [in Ukrainian].
15. (2023). *Report on the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2022*. Kyiv: Akademiaperiodika [in Ukrainian].

16. Rudenko, L.G. (Ed.) (2007). *National Atlas of Ukraine*. NAS of Ukraine, Institute of Geography, State Service of Geodesy, Cartography and Cadastre. Kyiv: State Science and Production Company “Kartografii” [in Ukrainian].
17. Rudenko, L.G. (2021). Atlas “The Population of Ukraine and its Natural and Cultural Heritage”. *Visn. Acad. Nauk Ukr.*, 3, 29—34. <https://doi.org/10.15407/visn2021.03.029> [in Ukrainian].
18. Kocsis, K., Rudenko, L., & Schweitzer, F. (2008). *Ukraine in Maps*. Kyiv–Budapest: Institute of Geography, National Academy of Sciences of Ukraine, Geographical Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences. URL: https://hungarian-geography.hu/inmaps/pdf/Ukraine-in-Maps_full.pdf (last accessed: 26.01.2026).
19. Maruniak, E.O., & Chekhniy, V.M. (2023). Scientific Results of Researchers of the Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2022. *Ukr. Geogr. J.*, 1, 3—6. <https://doi.org/10.15407/ugz2023.01.003> [in Ukrainian].
20. Maruniak, E.O., & Chekhniy, V.M. (2024). Scientific Achievements of the Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2023. *Ukr. Geogr. J.*, 1, 3—6. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.01.003> [in Ukrainian].
21. Maruniak, E.O., & Chekhniy, V.M. (2025). Scientific Achievements of the Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2024. *Ukr. Geogr. J.*, 1, 3—7. <https://doi.org/10.15407/ugz2025.01.003> [in Ukrainian].
22. Rudnytskyi, S.A. (1908). *A sketch of geographical terminology*. Lviv. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Rudnyckyy_nacherk_1908.pdf (last accessed: 26.01.2026) [in Ukrainian].

Одержано / Received 28.02.2026

Прорецензовано / Revised 30.03.2026

Підписано до друку / Accepted 25.05.2026

H.L. Zvonkova, PhD (History), senior researcher
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of the NAS of Ukraine
60, Taras Shevchenko boulevard, Kyiv, 01032, Ukraine
e-mail: ZvonkovaG@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4029-8721>

A.S. Lytvynko, Dsc (History), head of department
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of the NAS of Ukraine
60, Taras Shevchenko boulevard, Kyiv, 01032, Ukraine
e-mail: alla.litvinko@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5321-2969>

H.A. Doronina, PhD (History), senior researcher
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of the NAS of Ukraine
60, Taras Shevchenko boulevard, Kyiv, 01032, Ukraine
e-mail: DoroninaG@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0009-0008-6397-2137>

THE GEOGRAPHICAL DIMENSION OF UKRAINIAN STATEHOOD:
FROM ACADEMICIAN STEPAN RUDNITSKY'S CONCEPTS TO CURRENT
INTERNATIONAL INITIATIVES OF THE INSTITUTE OF GEOGRAPHY
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE (2022—2025)

This article presents the results of a science-history analysis into the evolution of geographical substantiation of the Ukrainian statehood through the prism of ideas articulated by the founder of Ukrainian geographical science, Academician Stepan Rud-

nytsky (early 20th century), along with current areas in research and international activities of the Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine in time of the ongoing Russian-Ukrainian war (2022—2025). The study builds on historical-geographical, comparative-historical, chronological, system-functional, and interdisciplinary methods. It demonstrates that S. Rudnytsky's ideas about comprehensive studies of ethnic lands and practical use of geographic knowledge for nation-building and economic growth continue to influence current research at the Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine. Emphasis is placed on the Institute's main activities during wartime: developing geospatial systems for defense, evaluating the environmental impacts of the conflict, and planning strategies for post-war reconstruction and community spatial planning. A dedicated section highlights the Institute's international collaborations, including participation in the activities of the International Geographical Union, joining the UN Sustainable Development Solutions Network, strengthening ties with the Polish Academy of Sciences, and other initiatives. These efforts showcase a practical application of S. Rudnytsky's ideas and achievements in the Ukrainian geography amidst integration into European and global scientific communities, overcoming historical isolation of Ukraine, and making geography a tool for national security, sustainable development, and environmental rehabilitation, i.e. the actions aiming to repair environmental damage caused by the armed conflict. The conclusions stress that the Institute's current international initiatives are vital for Ukraine's post-war recovery, European integration, and contribution to global scientific discourse, serving as a natural extension of S. Rudnytsky's scientific legacy.

Keywords: *history of science and technology, institutionalization of science, Ukrainian statehood, Institute of Geography of the NAS of Ukraine, National Academy of Science of Ukraine, international cooperation, sustainable development, post-war reconstruction of Ukraine, Stepan Rudnytsky.*